

Fuglekirsebær kommer hele i sago- og sødsuppe som erstatning for svesker og rosiner (Dybbøl o. 1875; 9), de anvendes undertiden til syltetøj.

Af kirsebær fremstilles saft, brændevin og likør; kirsebærbrændevin tilsat muskat var digteren Johannes Ewalds (1741–81) ynglingsdrik og fik ham til at udfolde sin »mageløse svada, lune, vid og fortællingsgave« (10). Straks efter gårdmandskonernes ankomst til købmandsgården blev serveret en sød kirsebær-ratafia (Fyn; 11), kirsebærvin og hvedebrødsfad var i de gamle købmandsgårde et yndet trakterement til kunder fra landet (Bornholm; 12). Vingården i Odense har en betydelig eksport af kirsebærvin til USA, 1967 ca. halvanden million flasker, deraf 125.000 til julehandelen (13).

Familie og venner samledes i kirsebærrenes modningstid til gildet *kjøssebærasønda*, hvor man spiste bær, men også fik anden gængs festmad (Bornholm; 12).

LITTERATUR: (1) 841 1577,108b; (2) 81 127; (3) 445 1828.1,6 jf., 398 1821,537; (4) 104 58; (5) 699b

68f; (6) 760 185; 634 12006; 825 114 jf. 228e 2,133 (k. suppe); (7) 634 12248; (8) 634 12129; (9) 634 12130/3; (10) 747 123–25 (1795ff), 151; 599b 1,611; (11) 760 364; (12) 449 1938,44; 161 1906/43:640; (13) 725 14/11 1967.

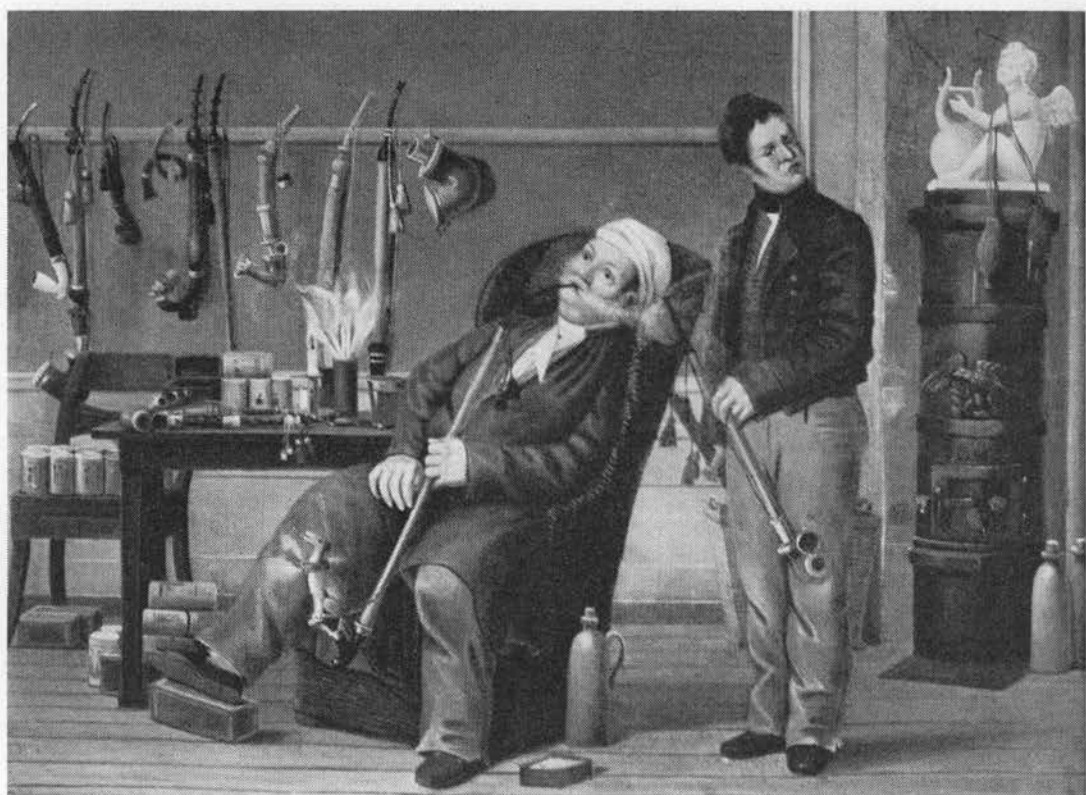
ANVENDELSE AF VED, BLADE OG HARPIKS

Veddet kan bruges til mindre mølletømmer (1790; 1) og af instrumentmagere (1821; 2). Det skal være bedst til silderøgning (Bornholm; 3). En lille stump gren med naturgroet krog giver en »rokkepind« (Stevns; 4). – Veddet af fuglekirsebær er meget værdifuldt til finere snedkerarbejder og benyttes ret ofte i møbelindustrien, endvidere til billedskæring, instrumenter og drejerarbejder, bl.a. tobakspiber (5), det er meget efterspurgt til piber, violiner m.m. (Felsted Sønderjylland o. 1880; 6), heraf laves syesker og møbler, f.eks. kommoder, der med politur ligner mahogni (Bornholm; 7).

Under Napoleonskrigen fik Det kgl. Landhus-holdningsselskab tilsendt tørrede kirsebær med forslag om, at man brugte dem som erstatning

Det foretrukne ved til silderøgning var kirsebærtræ. Silderøgeri på Bornholm. Det kgl. Bibliotek.

Mange smukke piber er blevet fremstillet af kirsebærtræ, og dets tørrede blade drøjede tobakken. Maleri af Carl Löffler med titlen »Piberygeren«. Dansk Folkemuseum, Brede

for kinesisk te; selskabet kunne dog ikke anbefale det (8). Bladene er blevet anvendt som te, således i Jylland (9), stilkene giver den bedste te (10). Små agurker syltes i salt med dild, kirsebærblade, vinranker m.m. (1800; 11).

I mange egne og navnlig under verdenskrigene røg man halvvisne eller tørrede kirsebærblade, klippet itu eller smuldret mellem fingrene, som »tobak« eller blandet i denne for at gøre røgen bedrelugtende (12). At stoppe sin lange pipe med kirsebærblade blev regnet for finere end at bruge kartoffeltop, men rygeren var som regel mere tilfreds end omgivelserne – det krævede et stærkt bryst, og man skulle helst opholde sig i det fri (Thy; 13). Det var o. 1850 meget almindeligt at drøje tobakken med kirsebær-, rosen- og rabarberblade, en blanding med kirsebærblade i forholdet 2:1 skulle være særlig god (Bov Sønderjylland; 14). En gårdejer ved Arden solgte 1917 100 kg kirsebærblade til en tobaksfabrik (15). Drengene rullede de tørre blade

ind i papir og røg dem som »cigarer« (Borris o. 1900; 16), de blev gerne drillet med, at de ikke kunne tåle at ryge andet end kirsebærblade (17): De skræer og ryger cigaretter nu til daglig brug – vi røg jo kun kirs'bærblade, og det sku' ske i smug (Jens Thise; 18).

Mod ildelugt i stuen lægges kirsebærblade på fyrfadets gløder, de giver en behagelig røgelse (Jylland o. 1900; 19), »jeg har som barn indsamlet mange kurvfulde« (Mors; 20).

Unge piger fylder en lille flig af kammerdug med kirsebærharpiks, fugter den i koldt vand og stryger dermed »deres krusflettede hårlokker, for at de ikke skal blive pjuskede« (1648; 21). Denne harpiks kogt i vand brugte kvinderne til at sætte håret med (ØSjælland; 22). Man kunne anvende den som lim (Bornholm; 23); den benyttes nu i tøjtrykkerier (24).

Bønderpiger har brugt bærsaften som sminke (25). – En bisværn gik lettere i kuben, hvis den indvendig var gnedet med kirsebærblade (26).

Den lille rekonvalescent får friskplukkede kirsebær fra haven. Maleri af Julius Exner, 1867.

Til gætteleg blev brugt kirsebærsten holdt i lukket hånd, se hassel bd. 1. De er ofte skyts i drenges slangebøsser. En lille kirsebærsten lagt i pilefløjtes lydhul giver en trillelyd. Børn har af kirsekærkærner udskåret bittesmå kurve (27). Harpiksen trækkes ud i lange tråde og spises, eller klumper tygges (28).

LITTERATUR: (1) 194 3, 201; (2) 398 1821,537; (3) 455 4/8 1951; 135 10/8 1959; (4) 699b 92; (5) 304 413; 599b 1,611; 950 175; (6) 634 13408; (7) 449 1938,44; (8) 194 ny rk. 2,1811,533; (9) 488g 3,36; (10) 712 69,71; (11) 739 2, 209; (12) 228e 2, 133 og 3,813 (o. 1900); 297c 72 (o. 1850); 634 12130 (Dybbøl o. 1875), 12248 (VJyll. o. 1890), 13462 (He), 12173 (Himmerl.); 519 133; 153 13,1942,65 (Fyn); 449 1938,44; (13) 634 16867,18673; (14) 634 12022; (15) 634 19701; (16) 634 18753; (17) 634 12023 (Hoven VJyll. o. 1880); (18) 892 158 jf. 760 374; (19) 634 12040,12129 og 15141 (Himmerl.), 12206 (v. Lemvig), 12040 (ØJyll.); (20) 634 12144, 12306; (21) 697 42; (22) 128 32; 153 5, 62; (23) 449

1938,44; (24) 599b 1, 611; (25) 356 1, 6; (26) 189 4,1820,170; 996 10,1945,39 (Gjern h. o.1850); (27) 783b o. 1870; (28) 854 22,1960,18.

LÆGEMIDLER

Vandopløst kirsebærtræ-harpiks dryppes i øre for hovedpine, blandet med bjørnefedt, tyre-tælle og smør i øre mod døvhed; kirsebær indgår i omslag for blæresten (begyndelsen af 1400-t; 1).

Christiern Pedersen 1533: harpiksen opløst i vin drikkes for kvalme og blæresten (19b, 56b); bær spises med kærnerne mod forstoppelse (40a), knuste bær blandet med sellerifrø lægges som omslag på kønsdelene mod for kraftig menstruation (66b), harpiksen kogt i vin drikkes mod hoste (17a).

Henrik Smid 1546ff (2): den indkogte bærsaft, evt. sødet med honning og sukker, samt kanelbark »slukker tørsten, er god til en hed mave og til alle hede koldesyger og hede sygdomme«, virker sten- og urindrivende, appetitvækkende.

Kirsebær syltet i sukkersirup eller honning er en god lægedom »til at vederkvæge og væde den tørre mund, tunge, hals og strube med i hede sygdomme (= feber), slukker tørsten og gør den syges mave lystig til maden«. Man kan også bruge kirsebær tørret i solen eller bageovn og opblødt i vin eller vand.

Simon Paulli 1648, 41: de fleste folk anser mopperne for at være bedst, men man bør ikke spise for mange, da kan man »geråde hen i store sygdomme« såsom kolera, for megen galde, diarré, skab og kløe, indvoldsorm. Det er derfor bedst slet ikke at spise nogen, især hvis man er anlagt for nævnte sygdomme. Sorte danske kirsebær, friske eller tørrede, opblødt i endivie-, vejbred- eller jordbærvand, stiller tørst som følge af koldfeber (malaria), når man holder dem på tungen; de koges og spises mod maveonde. »Disse bær tjener især dem, som er melankolske og som har ondt i slagsiden«.

Sorte kirsebær er gode for hoved og mave (1666; 3), hovedpinemiddel indtages i kirsebærvand (1736; 4). Den friske sukkersødede saft eller indkogt saft af surkirsebær blandet med vand er en kølende drik mod feber (5). Unge piger med blegsot skal drikke kirsebærvin, hvori rustne søm har ligget (Horsenseggen o. 1870; 6) eller spise tørrede kirsebær – et den første aften, to den anden, tre den næste og således videre indtil tyve, derefter tilbage igen (7). En te på stilkene kan helbrede halskatar, bærrerne spist fastende hjælper mod forstoppelse og spist med kærnerne for bændelorm (5). Diegivende kvinders ømme brystvorter gnides med harpiksen (9).

Farmakopeen 1772 anfører frugten; bladene sælges på nogle apoteker. Siden o. 1660 har apotekerne brugt surkirsebær som smagskorrigens ved fremstillingen af medicin (9).

Indgår i middel for hestens lunge- og leverlidelser, harpiksen blandet med vand anvendes til salve på syge kopatter (10).

Barn med brok føres gennem et flækket kirsebærtræ, som derefter bindes sammen; læges stammen, bliver også barnet helbredt (11). Epilepsi kan indsættes med patientens afklippede neglestumper i et boret hul i kirsebærtræ (12). – Falder kirsebær på gravid kvindes næse, får barnet en knyst dér (Odsherred; 13).

LITTERATUR: (1) 15 4,31,60; (2) 841 1577,108b, 114b; (3) 445 1828,1,4; (4) 488o 265; (5) 408 13,36, 40,44; (6) 297c 154; (7) 830 7,1887,29; (8) 282 16;

(9) 125; (10) 83 59,192; (11) 161 1906/23:520 (Stevns), 621 (Møn); (12) 328f 1,39; (13) 24 20.

OVERTRO

Man skal juleaften ryste sine kirsebærtræer, så giver de næste år mange bær (SSjælland; 1). Et snit tilføjlet stammen på langs stimulerer træets vækst (Bornholm; 2).

Sættes kviste i vand Barbaras dag 4/12, blomstrer de juleaften (3).

Bærkærner (sten), som uforvarende bliver spist, kan gro frem i ens mave (Fyn; 4). Er bærrerne en morgen faldet ned eller borte, har genfærdet af en jomfru været på spil (Gudme Fyn o. 1840; 5).

Stammen af et gammelt kirsebærtræ på plænen foran palæet i Augustenborg park blev holdt sammen med jernbånd, det var palæets brandtræ (sml. ask bd. 4) og måtte derfor ikke forsvinde (6).

I sogn får herremand, der spiser mange kirsebær, en lang næse (7); i eventyr blomstrer et kirsebærtræ i dødsriget kun hvert 100. år (Sjælland; 8).

LITTERATUR: (1) 1009 7,1918,111 (Stevns) og 1944,133; (2) 161 1906/23:683; (3) 488i 6,1,74; (4) 519 133; (5) 296 1,1885,203 (fuglekirsebær); 161 1906/23:1101; (6) 885 19,1943,60; (7) 488 5,357; (8) 40 76f.

KALENDERREGLER OG VARSLER

Snittebønner og agurker skal sås, når kirsebærtræerne blomstrer (1), nogle mener, at det rette tidspunkt for agurkerne er, når blomsterne står i knop (2). Blomstringen angiver også tiden for at så bønner (NFyn; 3) og byg (Bornholm; 4), sml. byg bd. 1. Når kirsebærtræerne står i blomst, kommer bygevejr (Åsum Fyn; 5). Mange kirsebærblomster i haverne spår mange skæpper i [korn-]traverne (SSjælland; 6). Byggen skal høstes, når syltekirsebærerne er modne (NFyn; 3), kirsebærtræerne blomstrer samtidig med rug og vinstok (7), rug og kirsebær modnes på samme tid (Stevns; 8).

Blomstrer et kirsebærtræ to gange på ét år (Hvalsø) eller efter mikkelsdag 29/9 (Vindblæs), vil et dødsfald snart indtræffe i familien (9).

Når unge piger spiser kirsebær, plejer de at lægge en sten på højre hånds tommelfinger og knipse den op i luften; den, hvis kærne når længst op, får den højeste brudeseng ☉: bliver rigest gift (10) eller retningen angiver, hvorfra kæresten vil komme (Fyn, NVSjælland; 11); man kaster en håndfuld kærner tilvejs, så

mange der havner i en udstrakt hånd, så mange år skal man leve (SFyn; 12).

LITTERATUR: (1) 451b 1798,45; 936 3,1836,155; 760 403; vist alm.; (2) 107 1946; (3) 760 279,402f, 561; (4) 733 1777,36; (5) 278 9,1936,23; (6) 1009 1944,134; (7) 488g 1,39; (8) 699b 49; (9) 161 1906/23:1606; (10) 466b 119f; (11) 161 1906/23:242,972; (12) 107 1946.

GÅDER, ORDSPROG OG TALEMÅDER

Først hvid, så grøn, så rød, så sort (ØSjælland; 1). Der sidder en jomfru i det grønne, iført en rød kjole; når du trykker på hende, græder hun, og dog er hendes hjerte af sten (2). I min opvækst var jeg skøn, i min ungdom var jeg køn, jeg er så rød som en rose, men mit hjerte er af sten (Vendsyssel; 3). Først var jeg hvid som sne, siden så grøn som græs at se, og tilsidst så rød som blod, da min smag var sød og god (1). Da jeg var i min hvide kjole, ville ingen have mig, da jeg var i min grønne, ville heller ingen have mig, da jeg var i den røde, begyndte de at se efter mig, og da jeg kom i min sorte, ville de alle have mig (4).

Hvis der sidder en fugl i et kirsebærtræ, og du vil plukke bær af grenen, den sidder på, hvordan vil du så bære dig ad uden at forstyrre fuglen? (vente, til den er fløjet). – Højt hængende og stift stængende og kærest mellem jomfruens [kæbe-]ben; der kom en ridder ridende, der kom en jomfru kørende, han stak sit i det røde og hendes det bløde og beholdt selv stumpen; det smag og hun sa' tak og han red væk med stumpen (Bornholm; 5) = en mand giver pigen et kirsebær og beholder selv stilken.

Du skal ej spise kirsebær med herrebørn [thi de spytter stenene i øjnene på dig] Peder Laale 1506; det er ondt at plukke kirsebær med de store; æd ej kirsebær med store herrer, de kaster dig tit stenene i næsen (Peder Syv 1682), man skal ikke plukke kirsebær med de store (i samfundet), så får man stenene i øjnene (6). Man stiger højt efter sorte kirsebær (Syv 1688; 7). Det er bedre at plukke kirsebær af træet end af bordet (8).

Tag ikke fejl af morellerne og pluk kirsebær i stedet (Fyn; 9). »Plukke kirsebær« = at kysse, også bod eller straf i børns panteleg: bær med stilk holdes i munden og skal plukkes med munden af anden person (10).

LITTERATUR: (1) 488n 67f; (2) 830 9,1888,173; (3) 228e 2,133; (4) 488n 67 sml. 310 2,1857,153; 934

2055; (5) 488n 282,291f; 822 63; (6) 570 80; 878 1,62; 586 2,365f; 228e 2,133 (Angel); 760 634; 984 528; (7) 878 2,27; (8) 488d 152; (9) 830 1,1884,177; (10) 488l 218; 690 10,391.

PROSA OG POESI

Buketter af sne, kranse af sne, kupler, buer, guirlander, en fearkitektur af hvide blomster med en baggrund af den blåeste himmel *J. P. Jacobsen*, Niels Lyhne 1880.

(Fuglekirsebær) hvert træ står som en hvidklædt kuppel fuld af kølighed og sødme, solskin og sving, og træet er en eneste tone af alle de summende, øre bier, et lysunder, salighedens sfære *Johannes V. Jensen* (1).

Vidste man ikke bedre, skulle man tro, at alle dets grene og kviste havde været overstrøet med fiskelim, der havde fanget og fastholdt en talløs sværm af hvide bier eller hvide sommerfugle, så tykt og tæt klæbet ind til grene og kviste sad blomsterne *Knud Poulsen* (2) – mægtige kirsebærtræer, hvis snehvide blomsterflor i forsommeren dannede lysende kniplingskant om den mørke lyng (3); (japanske kirsebærgrene) drysset med luftige hvide og lyserøde blomster, der så ud, som om de var klippet ud af crêpepapir (4).

O Danmarks kirsebærtræer! ... · Hvert forår skal underet ske. · Til duftende blomster forvandles · al vinterens lysende sne *Hans Hartvig Seedorff* (5), kirsebærtræernes kroner · svømmer som skinnende skyer · i himlens bundløse blå

»Børstredrenge« spiller kort om kirsebær. Træsnit af Otto Bache fra Chr. Richardt og G. Rode: Fortællinger og vers for store og små.

